

ПОМЕНИ ОМИРА У СТАРОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

За Омира се у старој српској писмености и књижевности зна још од првих њених почетака. Помен Омира садржи Житије словенског просветитеља Константина-Тирила, које улази у наше најстарије књижевно наслеђе. С тим наслеђем у преводним и оригиналним саставима ми уствари испуњавамо уводне странице наше књижевне историје.

Житије је написано ускоро после смрти Константина-Тирила (869). У њему се каже да је један од двојице епископа који су по папином наређењу рукоположили словенске ученике био „Фирмос“ или „Фурмос“.¹⁾ Тај податак нам помаже да датирамо постанак Житија. Епископ се у истини звао Формоза. Њега је 866 год. слао папа Никола I у Бугарску да изврши њено припајање римској цркви. Десет година доцније, 876, папа Јован VIII одузео му је бискупски положај и искључио га из цркве.²⁾ Константиново житије је писано свакако пре те године, јер екскомуницираног Формозу не би помињало. Оно поуздано није постало после 891 год., када је Формоза скоро једногласно изабран за папу. На папском престолу остао је до смрти, 896 год. У гробу није мирно почивао. На захтев једне жене чија га је мржња прогонила и после смрти, Формоза је ископан и мртав стављен под црквени суд. За време суђења леш му је био обучен у свечано папско одело. Мртви Формоза, леш у распадању, био је искључен из цркве и предат римској руји да га баца у Тибар. То је учињено под папом Стеваном VI (896—897). Нови папа Роман (897) поништио је пресуду над мртвим Формозом. За време двадесетодневног понтификата папе Теодора II (898) Тибар је избацио Формозин леш. Тада је приређен свечан погреб и Формоза је најзад нашао мира под сводовима базилике св. Петра.³⁾ Исувише је очевидно да је Константиново житије из времена пре 891 год., јер би се доцније у њему или истицало да је Формоза постао папом, или би се прећутало његово име.⁴⁾

1) P. Šafařík, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův* (1873²) — *Život sv. Konstantina řečeného Cyrilla*, 23; A. Теодоровъ — Баланъ, *Кирилъ и Методи I* (1920) 64.

2) В. Н. Златарски, *История на бълг. държава I*, 2 (1927) 107—115, 158.

3) F. Hayward, *Histoire des papes* (1929) 164, 165—170.

4) F. Grivec, *Zitja Konstantina in Metodija* (1951) 11—13, ставља по-

У Житију се описује шта је све Константин као младић учио у Цариграду. За три месеца је савладао граматику, која је била прва од седам „вештина“ у тадашњем систему вишег образовања. Под њом се разумевало не само правилно читање и писање, већ и објашњавање песничких и прозних текстова. Изучио је и Омира („научи же се Омиру“). Затим је прешао реторику и дијалектику са „свим философским учењем“, а онда аритметику, геометрију, астрономију и музику.⁵⁾

Константиново житије употребљено је у Летопису попа Дукљанина,⁶⁾ који нам се сачувао у латинском преводу из друге половине XII века. Данас немамо рукописе Житија из тога времена. Најстарији рукописи потичу из XV века.⁷⁾

Изгледа да је Константиново житије било читано на двору великог жупана Стефана Немање, оснивача српске феудалне државе. Немањин најмлађи син звао се Растко, а то име живо потсећа на моравског кнеза Растислава из житија словенских просветитеља.⁸⁾ Тако би Савино световно име сведочило да је свом најмлађем сину Немања наменио Растислављево улогу, да организује писменост и просвету на словенском, односно на српкословенском језику, наравно у црквеним оквирима које је условљавао феудални поредак. За Немањиног сина Стефана, доцнијег првовенчаног краља, тврди се да је био под књижевним утицајем Константиновог житија. Један истраживач је чак налазио да је Константиново житије служило Стефану као образац за писање биографије Немањине.⁹⁾

Растко се закалуђерио и постао Сава у руском манастиру Пантелејмону на Св. Гори. Тамо је све до почетка XIX века постојао један рукопис Омира на пергаменту. Калуђери су га продали неком Енглезу. Тог су Енглеза разбојници ухватили, опљачкали, а рукопис бацили у море.¹⁰⁾

Код нас у средњем веку био је много читан и преприван роман о Александру Македонском. У неким рукописима био је украшен минијатурама. Један такав рукопис имала је Народна библиотека у Београду. Изгорео је 1941

станак Константиновог житија у IX век. Можда треба мислити на доба између 869 и 873 год.

⁵⁾ Р. Šafařík, сп. д. 3; А. Теодоровъ — Баланъ, сп. д. 33.

⁶⁾ Ф. Шишић, Летопис попа Дукљанина (1928) 140—144.

⁷⁾ F. Grives, сп. д. 15.

⁸⁾ Свет. Вуловић, Из старе српске књижевности (Годишњица Н. Чупића VII, 1885, 124—125; А. Гавриловић, Св. Сава (1900), 14; Н. Радојчић, Св. Сава (Годишњица Н. Чупића 44, 1935, 9); Н. Радојчић, Дужности науке према Св. Сави (Гласник Срп. правосл. цркве 28, 1947, 24).

⁹⁾ А. Гавриловић, Питање о склопу Немањине биографије од Стевана Првовенчаног (Глас САН 55, 1899, 85—87); А. Гавриловић, Историја српске и хрватске књижевности словенско-народног језика (1910) 78. Упор. Н. Радојчић, сп. м.

¹⁰⁾ Ст. Станојевић, Истор. срп. народа у средњем веку I (1937) 304.

год. Био је с краја XIV или с почетка XV века.¹¹⁾ Други илустровани рукопис је из XV века. Налази се у софиској Народној библиотеци.¹²⁾ У роману се описује како је Александар Македонски походио Троју, коју су „в некаја времена“ Јелини разорили „жени ради некије Јеленуше“. Том приликом се укратко прича оно што „Омир в својих књигах пишет“. Затим се у роману казује шта је све у Троји видео Александар. Донели су му и „књиги некојего филозофа от Рима, коју беше списал о тројском разоренији от искони до скончанија“.¹³⁾ Тако пише у неким рукописима, а у другом стоји: „филозофа никога Омира“.¹⁴⁾ У једном од тих рукописа, нешто доцније, за Омира се истиче да је „велики и дивни списатељ“.¹⁵⁾ На крају овог одељка о Троји у роману се говори о понуди филозофа да напишу веће похвале Александру од оних које је Омир посветио фригиским и јелинским царевима. Александар је одговорио да би му боље било да се зове „в Омировех писанијих цар коњуху“ (коњушара) но у њиховим „писанији јединој земљи цар“.¹⁶⁾ У другим рукописима: „царев назвати се коњух“ и „всој земљи цар“.¹⁷⁾ Филозофи су, по неким рукописима, били „Менандар и Ариштотил“.¹⁸⁾

Роман о Александру Македонском помиње Илијаду („Олијаду“, „Илијаду“) и Одисеју („Оксу“, „Отлисију“, „Одисију“). Њих је Александар „за годиште“ научио код „великог Аристотеља, мужа искусна и украшена всакоју филосопскоју премудростију словом и делом“.¹⁹⁾

У старој српској књижевности постојао је и роман о Тројанском рату. Онај исти софиски рукопис XV века у коме је илустровани роман о Александру Македонском садржи и овај други роман, и то опет с илустрацијама.²⁰⁾ Недавно је о том роману објавио обимну и лепу студију шведски слависта Allan Ringheim.²¹⁾ У самом роману Омир се не помиње.

Има и један сасвим кратак текст романа о Тројанском рату.²²⁾ Он је ушао у једну нашу књижевну компилацију из

11) С. Матић, Опис рукописа Народне библиотеке (1952) 179—180. Упор. Sv. Radojčić, Stare srpske minijature (1950) 46—47.

12) Б. Цоневъ, Описъ на славянските рѣкописи в Софийската Народна библиотека II (1923) 432—433.

13) Ст. Новаковић, Приповетка о Александру Великому (Гласник СУД 2 од IX, 1878, 37—41).

14) V. Jagić, Život Aleks. Velikoga (Starine JAZ I U III, 1871, 250).

15) Ст. Новаковић, сп. м. 41. — 16) Исто.

17) V. Jagić, сп. м. 251. — 18) Исто 250.

19) Ст. Новаковић, сп. м. 10; V. Jagić, сп. м. 226.

20) Б. Цонев, сп. д. 436—437. Ту се не помињу само илустрације, већ се једна и објављује (т. II). Ипак се истичало да је „Aleksandrida jedini laički tekst stare srpske književnosti ukrašen minijaturama (Sv. Radojčić, сп. д. 46). — 21) Eine altserbische Trojasage (1951).

22) М. Башић, Из старе српске књижевности (1931) 23—25.

XIV века („Слово ветго Александра“), на којој се запажа утицај византиских романа о Дигенису Акрити и о Гили или Гилуди.²³⁾ Ни у овом тексту нема помена Омировог имена.

У хронографима је читава једна глава посвећена „Повести о сазданију и поплењенију Тројском и концнем разоренију јего, јеже бист при Давиде цари Исраиљевом“. На крају те повести пише „творац Омир“.²⁴⁾

На Омира и на његово „битије Тројадско“ позива се Константин философ у биографији деспота Стефана Лазаревића.²⁵⁾ За кнегињу Милицу Константин каже да је не само имала лепоту као жена, већ је знала и да даје савете као „Дисевс“.²⁶⁾ Упоређује је, значи, са Одисејем.

Београд.

Ђорђе Сп. Радојичић.

RÉSUMÉ

Ђ. Сп. Радојичић: LES MENTIONS D'HOMÈRE DANS L'ANCIENNE LITTÉRATURE SERBE

La biographie du civilisateur slave Constantin (Cyrille), écrite déjà au IX-e siècle (après 869 et avant 891 ou bien, peut-être, en 876), était connue chez les Serbes dès le XII-e siècle (elle était employée pour l'Annale du pop-Dukljanin). Dans la biographie on dit pour Constantin qu'il a complètement étudié Homère.

Dans le roman d'Alexandre le Macédonien, qui était très populaire chez les Serbes, on cite ce qu' „Homère écrit dans ses livres“ sur la guerre de Troie. On dit pour Homère qu'il était „un écrivain grand et admirable.“ On raconte plus loin qu' Alexandre refusa l'offerte de Ménandre et d'Aristote qui voulaient lui écrire des louanges plus grandes que celles qu' Homère avait consacré aux héros de la guerre de Troie. Alexandre disait qu'il aime mieux qu' Homère ait parlé de lui comme d'un écurier que d'être célébré comme l'empereur du monde.

Dans le roman on mentionne l'Illiade et l'Odyssée. Alexandre les avait appris „en une année“ chez „le grand Aristote, homme expériant et orné de toute sagesse philosophique en parole et en fait“.

A la guerre de Troie était consacré un chapitre dans les chronographies, écrits historiques appartenant aux littératures anciennes russe et serbe (chez les Serbes ils paraissent à la fin du XVI-e siècle). On y souligne qu' Homère est „le créateur“ de „l'histoire“ de la guerre de Troie.

Homère fut mentionné par Constantin le Philosophe, un écrivain du XV-e siècle, dans la biographie du despote Stefan Lazarević. Pour la mère du despote, la duchesse Milica, Constantin dit qu'elle donnait des conseils comme „Dyssevs“ (=Ulysse).

²³⁾ W. Močuljskij, Zur mittelalterlichen Erzählungsliteratur bei den Südslaven (Archiv für slavische Philologie XV, 1893, 371—380).

²⁴⁾ Ђ. С. Радојичић, Историски часопис II (1951) 330.

²⁵⁾ Изд. В. Јагић, Гласник СУД 42 (1875) 281. — ²⁶⁾ Исто 263—264.